

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 в країні був введений воєнний стан строком на 30 діб [3]. У подальшому строк дії воєнного стану неодноразово подовжувався і на цей час згідно з Указом Президента від 07.11.2022 № 757/2022, затвердженого Законом України від 18 листопада 2022 року № 2738, його продовжено до 19 лютого 2023 року.

Безперечно, в умовах воєнного стану з'явилися нові економічні виклики на місцевому та регіональному рівні місцевого самоврядування. Особливо це стосується територіальних громад на звільнених від окупантів територіях, де актуалізуються проблеми відновлення місцевого господарства, включаючи відбудову зруйнованої інфраструктури, забезпечення прав (в тому числі економічних) та найнеобхідніших потреб жителів – членів громад, поступове відродження комунального сектора економіки.

Таким чином, добробут і рівень життя кожного окремого мешканця сільської, селищної, міської громади залежить від розвитку економічної сфери. Не може бути економічно міцним суспільство, в якому не забезпечений ефективний економічний розвиток його складових – територіальних громад. Це абсолютно логічно та закономірно виводить інститути місцевого самоврядування на систему економічних прав і свобод людини і громадянина.

Реалізація економічних прав місцевим самоврядуванням на відповідній території є одночасно і засобом реалізації економічної функції держави, яка спрямована на створення умов, які забезпечують належний рівень життя людини, її вільний розвиток, створення рівних можливостей для усіх громадян у досягненні суспільного добробуту, соціальної захищеності особистості. Це такі напрямки діяльності як забезпечення економічної безпеки громадян, створення умов для належної реалізації їх права власності, права на свободу підприємницької діяльності, на працю, достатній життєвий рівень та ін. У цьому аспекті реалізація місцевим самоврядуванням економічних прав людини сприяє становленню та подальшому розвитку України як заможної, економічно-розвиненої держави, яка відродиться з попелу війни ще кращою ніж була раніше.

Література:

1. Бедрій Р.Б. Проблемні питання сучасного етапу реформи децентралізації влади в Україні /Р.Б.Бедрій, В.О. Гірняк// Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей П'ятої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Київ, 10 грудня 2021 р.). К. : Аванпост-Прим. 384 с. С. 115-119.

2. Батанов О.В. Муніципальні економічні права і свободи. *Правове регулювання та економічні свободи і права* : монографія / за ред. проф. Михайла Савчина. Ужгород : Видавництво «РІК-У», 2020. 224 с.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

Бесчастний Віктор Миколайович,

керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ У ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Український народ століттями виборював свою свободу та незалежність. Ця запекла боротьба триває і сьогодні в умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України. В Україні 21 листопада відзначають День Гідності та Свободи на вшанування патріотизму й мужності тих громадян, які і у 2004, і у 2013 році стали на захист демократичних

цінностей і європейського вибору нашого народу, а тепер і тих, хто захищає нашу свободу, незалежність та загальнолюдські цінності, даючи збройну відсіч агресору й наближаючи перемогу України.

Людська гідність – це самоцінність та суспільна значущість людини, яку визначають наявним рівнем суспільних відносин, загальносуспільними уявленнями про свободу, справедливість, рівність; вона є джерелом прав та свобод людини [1, с. 145].

Гідність є однією з основоположних засад конституційних прав і свобод людини. У статті 3 Конституції України людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку проголошено в Україні найвищою соціальною цінністю, а у її статті 28 кожному гарантовано право на повагу до його гідності. Відповідно до зазначених положень Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини, зокрема і права кожного на повагу до його гідності, є головним обов'язком держави.

Людська гідність посідає визначальну роль у системі конституційних цінностей. Будучи ядром конституційних прав, вона формує уявлення про людину як унікальну самовизначену істоту, яка не перебуває під владою держави. Право на повагу до людської гідності кореспондує з визнанням людини „найвищою соціальною цінністю, що унеможливорює тлумачення людини інструментально, лише як об'єкт державної волі“ [2, с. 29].

Забезпечення верховенства Основного Закону України та захист конституційних прав і свобод особи є головними функціями Конституційного Суду України. Розглядаючи питання, пов'язані з конституційним правом на повагу до гідності (правом на людську гідність), Конституційний Суд України сформулював низку юридичних позицій щодо сутності цього права та окремих аспектів його реалізації.

Так, у Рішенні від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 [3] Конституційний Суд України наголосив, що „людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав. Наведене опосередковано підтверджується унікальним значенням людської гідності в Конституції України, за якою, зокрема, людина її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3); усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68)“. Вказані конституційні норми корелюють із міжнародними та європейськими стандартами, зокрема із положеннями Загальної декларації прав людини 1948 року [4], за якими визнання за всіма членами людської родини природженої гідності та рівних і невідчужуваних прав становить основу свободи, справедливості та миру в світі (абзац перший преамбули); всі люди за народженням є вільними й рівними в гідності та правах (перше речення статті 1); кожен, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і може здійснювати – шляхом національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури й ресурсів кожної держави – економічні, соціальні й культурні права, що є неодмінними для його гідності й вільного розвитку його особистості (стаття 22).

Конституційний Суд України також вказував, що невід'ємне право кожної людини на життя (гарантоване статтею 27 Конституції України) нерозривно поєднане з її правом на людську гідність. Як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані (Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99) [5]. „На переконання Конституційного Суду України, право людини на повагу до її гідності, як і її право на життя, є невід'ємним, невідчужуваним, непорушним та

підлягає безумовному захисту з боку держави. <...> у статтях 27, 28 Конституції України інституціалізовано не лише негативний обов'язок держави утримуватися від діянь, які посягали б на права людини на життя та повагу до її гідності, а й позитивний обов'язок держави, який полягає, зокрема, в забезпеченні належної системи національного захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; впровадженні ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини; створенні умов для реалізації людиною її фундаментальних прав і свобод; гарантуванні порядку відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушень конституційних прав людини; забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення конституційних прав людини“ (Рішення Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018) [6].

У Рішенні Конституційного Суду України (Другий сенат) від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 у справі про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі [7], зазначено, що „людина є скарбом Природи, звідки й походять притаманні людині за народженням права і свободи, тобто ті, що природні. Людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу. Із статті 3 Конституції України випливає обов'язок держави забезпечувати охорону та захист людської гідності. Такий обов'язок покладено на всіх суб'єктів публічної влади. Верховна Рада України, ухвалюючи закони, має гарантувати належний захист та реалізацію прав і свобод людини, що є однією з умов забезпечення людської гідності як природної цінності. Своєю чергою, суди мають тлумачити юридичні норми так, щоб під час їх застосування це не завдавало шкоди людській гідності. <...> право на повагу до гідності людини має безумовний характер; у міжнародному публічному праві це виражено через загальновізану формулу – *jus cogens* (імперативна норма), яка категорично забороняє всі форми нелюдських або таких, що принижують гідність, поведень або покарань. Отже, приписи статті 3, частин першої та другої статті 28 Конституції України становлять імператив для держави щодо забезпечення юридичних гарантій володіти гідністю, властивою кожній людині від народження“.

У вказаному Рішенні Конституційний Суд України дослідив та врахував практику органів конституційної юрисдикції європейських країн, зокрема Польщі, Німеччини, Румунії, Литовської Республіки, Угорщини. Конституційний Суд України констатував, що практиці вказаних країн притаманне визнання гідності людини як сутнісної основи всіх інших людських прав, а також те, що у переважній більшості європейських держав домінує підхід, відповідно до якого людська гідність як конституційне право є абсолютною, її не може бути обмежено та порушено за жодних умов.

Отже, Конституційний Суд України розглядає людську гідність через призму міжнародних та європейських стандартів і підходів, які послідовно відстоює у своїх юридичних позиціях, що є вагомим внеском у забезпечення євроінтеграційного курсу нашої держави. Наразі ж можна стверджувати, що переможна боротьба Українського народу за свою незалежність та демократичні цінності утвердила Україну як осередок гідності та свободи не тільки в Європі, а у світі!

Література:

1. Грищук О.В. Філософія конституційних цінностей : монографія. Київ : ВАІТЕ, 2019. 416 с.
2. Шевчук С. Людська гідність у системі конституційних цінностей. *Право України*. 2018. № 9. С. 29–40.
3. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів

України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII.
URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p_2018.pdf.

4. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

5. Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/407>.

6. Рішення Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України.
URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3-p.pdf>.

7. Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі). URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6-p2-2021.pdf>.

